

Om å fortolke seg selv – og andre

Helge Øystein Pharo

Professor emeritus ved IAKH, Universitetet i Oslo

Dr.philos. 1988

h.o.pharo@iakh.uio.no

I *Historisk tidsskrift* 3/2019 kommenterer Terje Tvedt min analyse av deler av hans fremstilling *Det internasjonale gjennombruddet*. Innholdet i kommentaren er bemerkelsesverdig av flere grunner. Den er gjennomgående preget av feilaktige og misvisende påstander. Tvedt unngår med noen få unntak å svare på eller kommentere min konkrete kritikk av boken. I stedet fremhever han hvor mange foredrag han har holdt om boken, og hvilken internasjonal anerkjennelse han har fått for sine mange arbeider om vannets historie. Tvedts viktigste innvending mot min artikkel er av personlig art. Det foregår, sier han, en kamp om fortolkningen av historien. «I denne striden er Pharo en sentral aktør, og han kan sees som den statlige politikken selvoppnevnte skald under det internasjonale gjennombruddet.»

La oss først se på noen få av de åpenbart feilaktige og misvisende påstandene. Tvedt understreker at han har skrevet en original analyse av hvordan globale politisk-økonomiske prosesser har påvirket norsk samtidshistorie. Han hevder at jeg ikke er opptatt av dette. «Det er snakk om en bokomtale blottet for nysgjerrighet.» Dette er så galt som det kan få blitt. Jeg var meget nysgjerrig med hensyn til hvordan Tvedt hadde kommet frem til sine konklusjoner. Derfor gikk jeg meget grundig gjennom belegget Tvedt presenterte for sine påstander og konklusjoner. Jeg påviste i min artikkel (*Historisk tidsskrift* 2/2019) at Tvedt i en lang rekke tilfeller misbruker kilder og litteratur for å underbygge sin overordnede tese om det internasjonale gjennombruddet i Norge. For ordens skyld, det finnes mange flere eksempler enn jeg hadde plass til å presentere i artikkelen. Mitt grunnleggende poeng er at dersom det empiriske fundament svikter, faller det overordnede bygget. Skulle man være uenig i dette, ville kanskje et forsvar for Tvedts bok bli noe lettere å forstå.

Tvedt skriver: «Han [Pharo] er opptatt av at mitt forslag til periodisering marginaliserer hans 'Kerala-prosjekt' (jeg fremstiller det 'systematisk misvisende'), og at den bryter med hans forklaring på norsk sørpolitikk som noe som sprang ut av norske humanitære tradisjoner i mellomkrigstiden og før.» Så trekker Tvedt inn i sin argumentasjon min programartikkel i *Historisk tidsskrift* 2005 om prosjektet Den norske fredstradisjonen, for å vise at jeg på forhånd hadde bestemt meg for hvilke konklusjoner jeg/prosjektet skulle komme frem til. «Pharo vil ha oss til å se på norsk bistands- og fredspolitik som noe som oppsto som resultat av eller står i gjeld til norske politikeres fredsengasjement i mellomkrigstiden.» Jeg kan ikke se at Tvedt presenterer noe belegg for en slik påstand. Jeg mener både det er viktig å se etter mulige historiske kontinuiteter og å unngå å konstruere slike på utilstrekkelig grunnlag.

Stort sett omgår Tvedt innvendingene mine, eller gjentar sine gale påstander. På noen få punkter tar han til motmæle. Vi skal se på *ytterligere* ett hva gjelder norsk utviklingspolitikk. I sluttnote 7 i sin kommentar skriver Tvedt: «Nå skriver han at jeg feilaktig hevder at Indiafondet ikke 'informerte Stortinget gjennom årlige meldinger'. Det skriver jeg selvsagt ikke. Jeg var opptatt av at det var først med Norsk utviklingshjelp at regjeringen la frem *strategier* for norsk bistand.» Slik lyder hans versjon i dag. Men i boken skriver Tvedt: «India-hjelpen ble imidlertid en 'enslig svale', og det var først i 1960-årene at utviklingshjelpen ble organisert som et nasjonalt prosjekt med stortingsmeldinger, institusjoner og involvering av de frivillige organisasjonene på en systematisk måte» (s. 294, note 17). Det er selvsagt tenkelig at Tvedt i arbeidet med boken ønsket å formulere seg som han nå gjør. Slik resonnementet er utformet, er det imidlertid lite sannsynlig. I alle fall ligger feilen her på Tvedts side, ikke på min.

La oss så se ganske kort på Tvedts kommentarer til mine innvendinger mot hans presentasjon av den internasjonale konteksten. Tvedt skriver at jeg «avviser at det internasjonale bistandssystemet er et resultat av amerikansk initiativ. USAs globale makt og innflytelse etter siste verdenskrig – et 'amerikanskdominert globalt system' – er kun enda en udokumentert 'påstand' jeg serverer.» Da må jeg spørre: Hvor har jeg skrevet noe slikt? Tvedt fortsetter: «Pharo avviser at 'USAs århundre' innebar at USA styrte Verdensbanken, etablerte FN i New York, fikk med seg OECD-landene til å drive utviklingshjelp, var forutsetning for bistandens 'Washington-konsensus' og for FNs politikk for prinsippet om 'the responsibility to protect'.» Igjen spør jeg: Hvor skriver jeg dette?

Jeg påpekte i min kommentar at vår kunnskap om bakgrunnen for utviklingshjelpen nå er langt mer sammensatt enn Tvedt fremstiller den. En lang rekke arbeider danner grunnlaget for Corinna Ungers *International development: A postwar history* fra 2018. Hun understreker både at det finnes forløpere for utviklingshjelpen, og at kald krig og avkolonisering forutsatte nye tanker og nye svar. For å understreke behovet for både å forstå kontinuiteter og det grunnleggende nye, siterte jeg hennes utsagn om at det ville være naivt å anta «that suddenly in 1945 an entirely new diplomatic, political and academic field development, emerged from nowhere». Tvedt er ikke opptatt av denne diskusjonen om forholdet mellom kontinuitet og brudd. I stedet avsporer han det hele ved å si at jeg hevder at han hører med til dem som mener at bistanden «emerged from nowhere». Det skriver jeg ikke.

Tvedt foretar en tilsvarende avledningsmanøver hva gjelder hans bruk av Walt Rostows *Stages of economic growth* fra 1960 for å belegge påstanden om universelle modeller. Jeg påpekte i min kritikk Rostows eksplisitte forbehold i innledningen, at «stages of growth are an arbitrary and limited way of looking at the sequence of modern history: and they are, in no absolute sense, a correct way». Tvedt avfeier forfatterens eget utsagn ved å konstatere at dette er bare å betrakte som «ett sitat».

Tvedt påstår at jeg hevder «at USA spilte en perifer rolle i utviklingen av Menneskerettighetserklæringen fra 1948, og at Churchill og britene var mot ideene i den. Det siste baserer seg på en misforståelse. Britene mente den ikke var juridisk bindende nok». Jeg skriver ikke at USA spilte en perifer rolle. La meg gjenta hovedelementene i mine innvendinger på dette punkt. På Dumbarton Oaks-konferansen i 1944 motsatte amerikanerne seg, sammen med russerne og britene, et kinesisk forslag om å inkludere menneskerettigheter i den nye verdensorganisasjonen som var under planlegging. Dette standpunktet ble møtt med sterk kritikk fra så vel ikke-vestlige stater som fra mange mindre vestlige stater, latin-amerikanske i særdeleshet. Det ble også møtt med betydelig motstand internt i USA. Roosevelt-administrasjonen og senere Truman-administrasjonen ble tvunget til retrett. Jeg skriver at USA ikke var noen pådriver for erklæringen, men jeg skriver ikke at USA spilte en perifer

rolle. Jeg sier at med unntak for Eleanor Roosevelt var amerikanerne ikke de mest sentrale i utformingen av erklæringen. Hva gjelder Churchills synspunkter, har Tvedt fortsatt ikke lagt frem noe belegg for sin påstand om at britene var tilhengere av erklæringen, og heller ikke for den nye påstanden om at Churchill mente den ikke var tilstrekkelig juridisk bindende. Tvedts påstand står i motstrid til det vi vet om holdningene i så vel krigens samlingsregjering under Churchills ledelse som i den følgende Labour-regjeringen. Videre diskuterer Tvedt i det hele tatt ikke spenningen mellom menneskerettighetserklæringen og hensynet til statlig suverenitet som er nedfelt i artikkel 2.7 i FN-pakten. Denne spenningen var og er fortsatt et kjerneproblem. Selv de varmeste tilhengerne av erklæringen, som Australia, Canada og New Zealand, kom her til å møte seg selv i døren. Jeg etterlyser igjen en analyse av dette.

Snarere enn å imøtegå mine konkrete innvendinger mot hans fremstilling, velger Tvedt å understreke den store oppslutningen han har fått gjennom sin foredragsturné over boken i Norge, og ved å vise til hvilken positiv mottagelse hans øvrige arbeider har fått internasjonalt. Begge deler er irrelevant. En historisk fremstilling må vurderes med utgangspunkt i forfatterens fremviste kjennskap til relevant litteratur, hans bruk av litteratur og kilder, problemstillingenes fruktbarhet, og som Tvedt så klart uttrykker det, «vitenskap handler om frihet og uavhengighet, full åpenhet og om å gi maksimal mulighet for intersubjektiv etterprøvbarehet, før det kan være noe annet.»

Det siste poenget er ikke minst viktig når vi kommer til Tvedts sentrale argument mot min kritikk. Jeg fremstilles som en selvoppnevnt portvokter som vil styre hvordan nordmenn skal oppfatte norsk utenriks- og bistandspolitikk. Tvedt påstår dette uten noen form for belegg ut over at jeg kritiserer hans håndverk som historiker. Hvordan forholder dette seg til kravet om «intersubjektiv etterprøvbarehet»? Han understreker at de tre store oversiktsverkene som jeg tok som utgangspunkt for prosjektet om den norske fredstradisjonen, ble betalt av Utenriksdepartementet. Bortsett fra at forsvarshistorien selvsagt ikke ble betalt av UD, ligger det her en implisitt påstand om at UD og FD har styrt forskningsresultatene. Alle de tre verkene hadde en styringsgruppe bestående av historikere og representanter for forvaltningen. Styringsgruppene, som for utenrikspolitikkens og bistandshistoriens vedkommende ble oppnevnt av Forskningsrådet, skulle bidra til å kvalitetssikre fremstillingene. Slike styringsgrupper/referansegrupper er nå regelen i all norsk oppdragsforskning. Forvaltningens rett til å foreslå endringer i teksten i de tre store verkene dreide seg om personvern, rikets sikkerhet og forholdet til andre makter, og kun materiale som ikke alt var avgradert.

Tilsvarende *ad hominem*-argumentasjon anvender Tvedt mot min bruk av Gripsrud og Bangstad/Abdi. Han anfekter ikke deres argumentasjon, men understreker at Bangstad er antropolog og Abdi er skribent. Ingen av dem, skriver Tvedt, har forsket på norsk historie eller globalhistorie. Gripsrud blir avfeiet med at han tok sin doktorgrad på TV-serien *Dynastiet*, og med at han aldri har forsket på globalhistorie eller norsk bistandshistorie (note 5). Tvedts karakteristikk av Gripsrud er både misvisende og irrelevant. Gripsrud disputerte i 1988 på to arbeider om teater og folkebevegelser i Norge i perioden 1890–1940. Boken om *Dynastiet, The Dynasty Years*, ble utgitt på forlaget Routledge i 1995, og handlet om langt mer enn bare TV-serien.

Tvedt avviser bidragene til Bangstad/Abdi og Gripsrud ikke gjennom en analyse av hva de skriver, men ved å avskrive dem som ikke meningsberettiget fordi de ikke er historikere som har arbeidet med norsk historie eller globalhistorie eller begge deler. I en slik sammenheng er intersubjektiv etterprøvbarehet ikke interessant for Tvedt, heller ikke besinnelse eller uavhengighet i vitenskapen. Slik Tvedt åpenbart ser det, er de ikke meningsberettiget fordi de ikke

har den riktige formelle faglige bakgrunn. På dette punkt er vi grunnleggende uenige. Den som viser etterrettelig omgang med historiske kilder, som saklig, konkret og samvittighetsfullt tar til seg eller imøtegår kritikk som er intersubjektivt etterprøvbart, er fullt meningsberettiget i det historiefaglige ordskiftet.